

הוא יתן מעדני מלך:

מאשר שמנה לחמו

לשיקום ושיפוץ קברי צדיקים בארה"ק
בראשות הרב רזיאל אוחנה הי"ו

הציבור היקר והקדוש מוזמן להילולת השבט הקדוש

אשר בן יעקב אבינו ע"ה

בקדש נפתלי - בגליל העליון

ביום ראשון בלילה - פר' משפטים

י"ט שבט תשע"ח

סעודת הילולא מרכזית במקום

בשעה 21:00 בהשתתפות גדולי הרבנים שליט"א

הסעות יצאו מהערים המרכזיות בשעה 19:00 בערב

מבני ברק: רח' חזון איש פינת רבי עקיבא. (5.2.18 למנינם, בשעה 19:00)

מירושלים: מתחנת האבן רחוב שמואל הנביא בהרשמה מראש

צפת: מחניון המאירי, דרך תחנות קו 980, מחיר מסובסד 25 ₪ בלבד

להרשמה: מוקד הצדיקים חיים - 0799-297-000

לקראת ההילולא המוקד מתוגבר עד השעה 21:00 בערב ♦ הרשמה מראש חובה ♦
לבאים ברכבים פרטים חניה מסודרת ומרווחת בכביש הצפון 899 (תל קדש) מול הציון

השנה ארגון האשל במקום
על ידי אנשים פרטיים בלבד
ניתן לעזור ולהשתתף באירוח
ולהעביר שמות לתפילת הרבנים שליט"א במקום
פרטים במוקד ההרשמה

כל האוטובוסים יכנסו ב"נ
למירון לציון הרשב"י זי"ע
אחרי ההילולא בקדש נפתלי
ויתכנו קברי צדיקים נוספים לפי הזמן

היכן היא קדש נפתלי בימינו א. אירגאס

אחד הערעורים על זיהויה של 'תל קדש' של היום, ליד רמות נפתלי, תלוי בהכרעה האם אותה "קדש" המוזכרת בספר יהושע היא אותה "קדש" המוזכרת בספר שופטים.

לפני כ-60 שנה בלבד (פורסם בשנת תשכ"א) התעניינו חוקרים שונים בסוגיה, והעלו פתרונות שונים והצעות חדשות. על קדש המוזכרת בספר יהושע, אין עוררין שהיא עיר המקלט, ועליה כתוב "ויקדישו את קדש בגליל". מוזכרת תמיד ביחד ואחרי חצור, אשר גם היא מזוהה כיום לדברי הכל עם תל חצור הסמוכה לעיירה חצור הגלילית שבזמננו.

בהמשך מזכיר התנ"ך עיר זו, כאשר מאתיים שנה אחר פטירת יהושע בן נון, ואחרי ההתנחלות וישוב קדש, בתקופת דבורה הנביאה, מופיע שהיא שלחה לקרוא את בעלה ברק בן אבינועם מ"קדש נפתלי". יש קדש נפתלי, יש קדש אדום, ויש קדש ברנע.

כידוע היתה נבואת דבורה למשוך את הלוחמים להר תבור שמקומה מוסכם ומוחלט אצל כל החוקרים שהיא זו הנקראת כיום הר תבור אשר על יד בקעת יבנאל בשיפולי חלקת נפתלי. אך אם כן איך נסביר את הפסוק "ויזעק ברק את זבולון ואת נפתלי קדשה", ומיד לאחר מכן "ויעל ברגליו עשרת אלפים איש", שעלו להר תבור.

וכאן מתעוררת שאלה שרבים התקשו בה ועמדו עליה במשך השנים. הלא מתל קדש נפתלי של היום ועד להר תבור יש מרחק של 50 ק"מ (מרחק הליכה ברגל של יותר מיום שלם) לשם מה הוצרכו לבוא אל קדש תחילה, ולחזור להר תבור כדי להילחם, למה הוצרכו ללכת ברגל את כל זה.

התשובה הפשוטה לכך בקרב החוקרים במשך הדורות היתה תמיד שההזעקה קדשה לאו דווקא אל המקום קדש נפתלי, כיון שהיתה זאת מלחמה אזורית נגד יבין מלך כענן שמלך בחצור הסמוכה לקדש, שהוא ריכוז את שרידי הכנענים שנתרו מכיבוש יהושע, אלא אל המחנה שבסיסו היה בקדש ונקרא על שמו של מנהיג ישראל ברק בן אבינועם מקדש, והיות וקדש היתה עיר מבצר גדולה, וסמוכה אל חצור, לכן מובן שנקרא מחנה ישראל בשם קדשה.

אלא שכאן ישנה שאלה נוספת, לאחר שתמה המערכה בנחל קישון למרגלות הר תבור, התחילו מחנה העמים לנוס אל העיר "חרושת הגויים", ככל הנראה הבשן, ויתכן שהיתה כעין 'מחנה

פליטים' של שרידי הכנענים], ואבינועם רדף אחריהם, ואחר כך חזר לרדוף אחר סיסרא שברח ברגליו, וכבר מת ונהרג על ידי יעל באוהל.

והנה הכתוב מציין "ויט אהלו עד אלון בצעננים, אשר את קדש", אם נאמר שהאהל עמד סמוך לקדש, נשאלת השאלה איך ברח סיסרא מנחל קישון ועד לקדש נפתלי מרחק כה רב.

ועוד שהרי בתארו את גבול נחלת נפתלי בספר יהושע, אומר הפסוק "מחלף, מאלון בצעננים", משמע מזה ש'אלון בצעננים' הוא מקום שסמוך להר תבור, ולעיר טבריה שבימינו. (דבר המחזק אגב את המסורת של קבר יתרו הסמוך לטבריה). אמנם רש"י הק' והתרגום על אתר מסבירים שהכוונה למישור של ביצות ולא לשם המקום.

אלא שניתן לפרש "אשר את קדש" לא במקום אלא בדעה, כמו הפסוק "אשר היתה באמנה איתו", ופירוש הפסוק הוא שלמרות שהיו מבית חובב חותן משה, וידוע שהם היו בשלום עם יבין, מפרש הכתוב, שאפילו הכי בלבם ובדעתם היו עם מחנה ישראל המכונה מחנה קדש. וכמו שיובן מהמשך הפסוק "כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני", שזה מסביר איך סיסרא לא חשש להיכנס אל אהלו של חבר.

ולפי זה באמת אפשר לומר שאהל חבר היה כן סמוך להר תבור, באלון בצעננים, ולשם נס סיסרא, וגם חרושת הגויים היתה בסמיכות להר תבור. ואילו 'אשר את קדש', מתפרש 'אשר עם מחנה קדש'. ואם נסביר כך הכל ברור ומבואר.

מכח שאלות אלו סרכו החוקרים לקבל גישה מבוארת זו, ובאו בהצעה חדשה האומרת שהיות שיש בבקעת יבנאל מקום ששמה הערבי בימינו היא 'קדיס', ולכן רוצים לקבוע ולומר שבזמן התנ"ך היו שני ערים בשם 'קדש' בנחלת נפתלי, אחת בגליל העליון ליד חצור, שהיא עיר המקלט ועיר המבצר המוזכרת בספר יהושע, ואילו עירו של ברק בן אבינועם המוזכרת בתנ"ך בשם "קדש נפתלי", היא זאת חורבת קדיס בגליל התחתון.

קביעה זו היא בעייתית משני סיבות. ראשית זהו חידוש שלא הוזכר בשום מקום במשך השנים, אין זה מוזכר בתנ"ך עצמו, גם בספרי המחבר יוסף בן גוריון בן תקופת חורבן בית שני ומגדולי מתעדיה, מזכיר בשניים מספריו **קדמוניות היהודים מס' 5, ומלחמות ב' 459**, על קדש שהיא ליד צור, כלומר סמוך ללבנון, זו היא קדש הסמוכה לחצור, אך אינו מזכיר כלל קדש נוספת.

כמו כן אין לכך כל איזכור בכל ספרי הפרשנים מתקופת התנ"ך ועד לימינו, לא ברמב"ם שהיה מופלג בידיעת הארץ כידוע, ולא הכפתור ופרח ולא שאר הראשונים ולא אחרונים, וכל חוקרי הארץ לדורותיהם. ולא מסתבר שהיתה עיר מרכזית קדש נפתלי בגליל התחתון נשכחה מהתנ"ך, ומכל הספרים בני התקופה המדוברת, האם חזרו ונזכרו בה רק לפני 60 שנה

וכן בדברי חז"ל. ומה שמובא בגמרא שהיו שני קדש בנפתלי, הכוונה שם שהיו סמוכים וליד ימת החולה, שהיא בגליל העליון דווקא וכמובן לכל מעיין בפשיטות.

וכתב החזון איש (בהל' שביעית פ"ג סע' כ"ז) שהיו חמשה ערים בשם "קדש", והוא מונה כל אחת מהם, וכמובן שאינו מזכיר ולא מדבר כלל מעיר קדש נוספת בנפתלי, כי גם מה שאיתא בגמרא על שני הערים היו המה סמוכות, וחשובות כאחד.

ומזה שאינו מזכיר את קדש שבנחלת יששכר, למרות שבדברי הימים מזכיר במפורש את קדש ביששכר, אין זו שאלה שהרי הרלב"ג מבאר שמדובר בעיר קשיון.

ולפי זה מי שרצה לומר שמלך קדש, שהוא אחד מבין שלושים ואחד המלכים שכבש יהושע, הוא מלך קדש ביששכר, היות שהמלכים שמוזכרים לפניו הם מלך תענך, ומלך מגידו, שנמצאים בנחלת יששכר. לפי דברי הרלב"ג שלא היה קדש ביששכר, אלא הכוונה היא על קשיון עיר הלויים שביששכר, בהכרח לומר שמלך קדש המוזכר שם הוא מלך קדש נפתלי שליח חצור.

עדויות מסורות ומקורות על תל קדש

נפתלי

לעניין קבורת השבטים בקדש נפתלי, אין ספק והמסורת הכתובה כולה מוכיחה שהכוונה היא רק לקדש נפתלי שבגליל העליון, לאותו מקום אשר מראים שם כיום, ואף למי שרוצה לקבל כעובדה את העיר קדש נפתלי בבקעת יבנאל, כפי קביעת החוקרים, אבל לגבי מקום קבורתם של השבטים יהיה חייב להודות שקדש המדוברת היא זו שליד חצור, בכל מקום אשר מוזכרים שם. (וראה בהמשך תשובת הר' י. הרצברג מחבר ספר מקומות קדושים בגליל).

וכעת נתבונן בע"ה בעשרים וארבעה עדויות שונות שנמסרו ונכתבו במשך הדורות לגבי המקום, ואשר לרוב הם מצוינים עם עוד פרטים נוספים, ומהם נלמד ונבין היכן המיקום ולאיזה 'קדש נפתלי' התכוון בעל 'ספר הישר', הוא הראש והראשון המודיע וקובע לדורות את מקום קברי השבטים ועריהם, בפירושו לספר יהושע: "ואת נפתלי ואשר קברו אותם בקדש נפתלי".

ספר הישר הוא המקור הקדום ביותר הידוע כיום, שיש לקברי השבטים. יש המייחסים אותו לסוף זמן בית שני, אך גם אם לא, מספיק לדעת שהרמב"ן ז"ע התייחס לספר לפני קרוב לשמונה מאות שנים, (הסתלק בשנת ה'כ לביה"ע, 1,200 לספ"ה"נ). [בקביעת מקום קבורת השבטים, מוסר דברים ידועים].

ואלו דברי ספר הישר במלואם, ספר יהושע: "ויהי בימים ההם, בשבת בני ישראל בעריהם לבטח, ויקברו את ארונות מטות אבותיהם, אשר העלו ממצרים, איש בנחלת בניו: את שנים עשר בני יעקב קברו בני ישראל איש באחוזת בניו:

ואלה שמות הערים אשר קברו בהם את שנים עשר בני יעקב, אשר העלו בני ישראל ממצרים: ויקברו את ראובן ואת גד בעבר הירדן וגו' ואת שמעון ולוי קברו בעיר מנדא וגו': ואת עצמות יששכר וזבולון קברו אותם בצידון בחלק אשר נפל לבניהם: ודן נקבר בעיר בניו באשתאול:

ואת נפתלי ואשר קברו אותם בקדש נפתלי, איש איש במקומו אשר ניתן לבניו: ואת עצמות יוסף קברו בשכם וגו'. ויקברו בני ישראל את יהושע בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר ניתן לו בהר אפרים, ואלעזר בן אהרן מת בימים ההם, וקברו אותו בגבעות פינחס בנו, אשר ניתן לו בהר אפרים". עד כאן דבריו.

אם נרצה לקבל את השערת החוקרים בדבר ההבדל בין 'קדש נפתלי' לבין 'קדש' סתם, נהיה מוכרחים לומר שהכוונה של ספר הישר, היא קדש נפתלי המוזכר בספר שופטים, ולא קדש של ספר יהושע.

אלא שהמעייין בספר הישר יראה שכל הקטע הזה מובא בפירושו לספר יהושע, ולא לספר שופטים. ולדעת החוקרים כל קדש המוזכר בספר יהושע, הכוונה לקדש בגליל העליון, ולכן יש להניח שכוונתו בכותבו 'קדש נפתלי', בגליל העליון.

המקור השני, לפני כמעט חמש מאות שנים, מביא בספרו עד ראייה, ר' יצחק בר מוסא ז"ל,

קדש נפתלי בגליל העליון כמקום תפילה והשתטחות

המידע שיש בידינו כיום כולל רצף תיעודי מלפני קרוב לתשע מאות שנה (מלבד דברי ספר הישר, ובאופן כללי על קבורת השבטים בני יעקב על ידי צאצאיהם בארץ ישראל בתלמוד בבלי, ירושלמי, ורש"י ועוד) על הנסיעה להתפלל ולפקוד את המקום. החל מסוף האלף החמישי לבריאת העולם מביא הנוסע הידוע ר' בנימין מטולדה ז"ל בספרו המפורסם "מסעות בנימין", שביקר במקום בשנת ד'תתק"ל 1170. זהו בעצם המקור הקדום השני הידוע לנו שבקר במקום.

ארבעים שנה אח"כ בשנת ד'תתק"ע 1210, לפני שמונה מאות שנה כתב אודות המקום בספר "מסע דפליטנא". ועוד אחד משנת ד'תתקע"ה מזכיר את האתר והקברים באגרת התיעודית של ר' מנחם בן רבי פרץ החברוני. כתבים אלו נעתקו פעמים רבות ונמסרו מיד ליד בכל רחבי הארץ והגולה.

בין השנים ה'ס לה'רצ"ז, (1300 – 1535) (לפני שבע מאות עד חמש מאות שנה) יש לנו עוד **חמשה ספרים** בוודאי (כפתור ופרח, שבילי דירושלים, מסעות ארץ ישראל, אגרת יחס האבות, כת"י אי"ב) שכולם מעידים על הקברים הנמצאים בקדש נפתלי בגליל העליון, ליד ימת החולה.

בשנות ה'ש"א עד ה'שפ"ו (1541 – 1626) יש לנו עוד **שישה ספרים** שחלקם היו במקום ממש, וכולם מראים את המקום שמקובל כיום. (שבח לארץ ישראל, יחוס הצדיקים, אגרת יחסותא דצדיקאי, כת"י אי"ה, כת"י מוסקבה).

למעשה הוזכרו קברי הצדיקים בקדש נפתלי עד לפני ארבע מאות שנה שמהם נשאו בידינו **שלושה עשר ספרים** המתעדים את המקום.

מלפני ארבע מאות שנה ועד לפני מאה שנה, יש לנו עוד **אחת עשרה עדויות** בספרים, שכולם כיוונו לקדש נפתלי של הגליל העליון.

בשנת תש"ט - סמוך לימינו, וקביעת גבולות חדשה יצא לאור ספר "**עזר ציון**" עם תיאור מפורט על המצב בשטח, ובגלל הכרותו המעמיקה את השטח מהווה ספרו בנין אב לכל כותבי ספרי הקברים המדריכים. (שותפו הרה"ח הישיש הרב גפנר שהיה תושב האזור ומשמר בפועל את כל האתרים שישנם כאלה שעד היום לא טופלו ואפילו לא הוזכרו בקדמונינו עקב שאין דרכי הגעה לשם).

הוכחה נוספת לספקנים ניתן לראות בדמות שרידיו של בניין רחב ידיים הנמצא בשטח, שתפקידו בעבר מוטלת בספק, לגבי הרבה מהנוסעים לא היה ספק שזהו אחד מבתי המדרש המפוארים של יהושע בן נון, שבנה בכניסת עם ישראל לארץ ישראל. מקום זה נשאר עד לימינו, והקיר עומד על תילו, מוכיח לכל מסתפק להיכן התכוונו בכתבם "קדש נפתלי".

לסיום המקור לקברי בני יעקב אבינו ע"ה הוזכרו בפירושו, בספר "עזר ציון" - 1949, ספר הישר (משנת 68 לספירה בכ"י), הודפס לראשונה בשנת 1625, ספר "שבילי דירושלים" משנת 1333 - ספר "שבח לארץ ישראל" משנת 1541 - ספר "שבחי ירושלים" 1835 - ספר "מסעות משה" 1924. (והם המקור לעוד ספרים מאותה תקופה שחזרו או העתיקו את דברי הספרים האלו, כמו סדר הדורות של ר' יחיאל הלפרין ז"ל מלפני כ-300 שנים ועוד).

קדש נפתלי בעיר מקלט וקברי השבטים

ועתה נוסף בעניין קבורת השבטים בארץ ישראל, ולאחר מכן עלינו לזהות היכן היא "קדש נפתלי" כיום, ובכך לקבל תמונת מצב עדכנית, שיקרב אותנו סופית אל זיהוי הקבר.

בתורה הקד' מסופר שלאחר בקשת יעקב אבינו ע"ה מבנו יוסף הצדיק שלאחר פטירתו יעלה את עצמותיו לקבורה בארץ ישראל, קרא יוסף הצדיק לאחיו השבטים ולבניהם ונתן להם צוואה "**והעלתם עצמותי מזה אתכם**". מסביר רש"י (בבא קמא צא. מכות י"א:) מה הכוונה אתכם, עם עצמותיכם. כלומר שלאחר פטירת השבטים כשבני ישראל ייקחו את עצמות יוסף לקבורה בארץ

מחבר ספר 'שבח לארץ ישראל', את שראו עיניו בכיקורו במקום, בשנת ה'ש"א (לפני 475 שנה), מזכיר שראה את ציון **נפתלי בן יעקב** אבינו ע"ה ועליו מבנה. לפי התיאור מובן שזה במקום שאנו מציינים היום, עיר המבצר בגליל העליון. (ואגב, ספר הישר עוד לא היה בדפוס אז כי אם בכ"י).

עדות חזקה מלפני קרוב לשבע מאות שנים מעיד ר' **יצחק חילו** ז"ל בספרו העתיק מאד "שבילי דירושלים", משנת ה'צ"ג 1334 (לפני 679 שנה), בהגיעו למקום נוכח בקהילה יהודית קטנה בקדש נפתלי שעיקר משימתם היא לשמור ולהגן על קברי הצדיקים השוכנים במקום, ולקבל את פני האורחים היהודים הבאים להתפלל ולפקוד את המקום.

בשנת ה'שפ"ד, לפני כמעט ארבע מאות שנה, מספר ר' **גרשון סגל** ז"ל בעל ספר "גלילות ארץ ישראל" על קהילת קודש "קדש נפתלי". אמנם קהילה זו התפזרה ברבות הימים, אך העדות נשארה חיה וקיימת, שלפני פחות מארבע מאות שנים היתה במקום קהילה.

הריחוק מהדרכים הביאה לכך שלא רבים היו פוקדים את המקום ולכן בדורות האחרונים כמעט נשתכח קיום קבריהם של השבטים. כך גם נמצאו כאלו אשר הזכירו את מקומם של דבורה הנביאה, וברק בן אבינועם אך את אשר ונפתלי הסמוכים לא הזכירו.

וכך מעיד ר' **משה ריישר** ז"ל בספרו 'שערי ירושלים' שביקר במקום בסביבות שנת תר"י, כמאתיים ועשרים שנה לאחר בעל גלילות 'ארץ ישראל', והוא מצא את העיר מיושבת בערבים בלבד, וכך כתב "כל יושביה ערביים".

ואמנם הקהילה היהודית "קדש נפתלי", שישבה במקום במסירות נפש, הפסיקה להתקיים ככל הנראה בסביבות שנת ה'תק"ס - 1800, אמנם כפר ערבי קטן בשם "קדס" היה במקום עד לשנת תש"ח 1948, שאז נמלטו כל התושבים מהמקום מאימת המלחמה, והשאירו את המקום לחקירות ארכיאולוגיות.

בנוסף לכך אי קיום הקהילה היהודית במקום הביאה למיעוט עולי הרגלים למקום, והביאה ככל הנראה להתרופפות השמירה וביחד עם הריחוק מהדרך הראשית לצפת, הביאו כנראה לכך שהעולים משנת תק"ס והלאה, לא הצפינו למרחקים כל כך. ולכן הונחו הארונות קבורה בארעיות ליד גדר החומה לציין את מקום קבורתם.

ישראל שייקחו גם את עצמות כל אחיו לקבורה. וכך עשו אמנם עם ישראל כשיצאו ממצרים, לקח כל שבט ושבט את עצמות ראש השבט איתו בארון.

בשנת ב'ת"ק כשהגיעו לארץ, היו עסוקים שבע השנים הראשונות בכיבוש וחלוקת הארץ, כאשר כל אותו הזמן, היו כל שבט שומר על עצמות ראש שבטו עימו. כאשר הגיעו אל נחלתם הסופית בשנת ת"ב, בחרו במקום קבורתם שיהיה למשמרת עד עולם, ירננו וינוחו עד קץ הימים. וכל זה מתלמוד ירושלמי (מס' סוטה דף ח') ותלמוד בבלי (עצמות יהודה וכו') וראה ברש"י הנ"ל (בבא קמא צ"א ע"א, ד"ה כל השבטים).

שבע מאות שנה חיו בארץ נפתלי ואשר, כאשר הגיע סנחריב מלך אשור בשנת ג' אלפים ר', וגירש והגלה ממקומם את כל יושבי ארץ נפתלי תחילה ואח"כ כל עשרת השבטים. אמנם רק תשעים שנה לאחר מכן בשנת רפ"ז החזיר ירמיהו הנביא חלק מעשרת השבטים, ובוודאי היו שם כמה ששמרו על הקברים, ואחרי כארבע מאות שנים נהיה המקום מרכז ההתיישבות היהודית, לאחר שגלתה הסנהדרין לאושא ובפרט לפני סוף בית שני.

עד לימינו ניתן עדיין לראות את השרידים של אותה תקופה במקום (וכמו שבחפירות בשטח נמצא באתר מקוה טהרה מהקדומים ביותר שנמצאו עד כה בארץ, כ-100 שנה קודם חורבן הבית, אשר נבנה ככל הנראה על ידי החשמונאים בזמן שהביסו את צבא יוון שגם גרו במקום (ושרידיהם נמצאו בחפירות באתר בסוף שנות ה-90 ע"י מרדכי אבינועם). ומדוע נלחמו על המקום? וכן החומה ועוד ממצאים בשטח מאותה תקופה.

ובזמן שכל שבט ייעד מקום קבר לאבי שבטו, בחר בנחלתו הוא, כמ"ש בספר הישר, וכך רואים בתנ"ך שהיה להם עניין מיוחד להיקבר ביחד עם "קברי אבותיו". כמו האבות הקדושים ובמיוחד יעקב אבינו ע"ה הקבורים במערת המכפלה בחברון, דוד המלך ע"ה ושלמה המלך וכו' ועד הרבה שהתנ"ך מבאר בפירושו את שאיפתם להיקבר באחוזת קבר אחת.

הרב ישעיהו הורביץ ז"ל מסביר בספרו 'ערך ציון', שרצו להקריב איש אצל אחיו. ובהתחשב בנתונים שהמדובר בעיר מרכזית כמו קדש, (למרות שבין קדש לבין גבול אשר ונפתלי יש מרחק ואפילו עיר), ורק בפנים יותר היא העיר קדש, מסתבר שרצו להטמין את השבטים הקדושים בעיר המקלט שבה התגוררו הלויים.

ולפי שהינה עיר משותפת לצאצאי שני השבטים אשר ונפתלי, היו בני שלושת השבטים נפגשים תדיר, ומתפללים בקברי השבטים, מקום מנוחת אבותיהם. כי בני אשר הוצרכו להגיע תדירות לקדש (למעשה לוי), ובני נפתלי גרו שם שהרי כל העיר בנחלתם.

וכך רואים גם שבמציאות בשני ערי המקלט הנוספים, שכם וחברון, שבשניהם היו קברי צדיקים, יוסף, והאבות הקדושים והסיבה נראה שהיו מגיעים לשם הרבה כעיר מרכזית וכך יוכלו להתפלל על מקום קבורתם, כמו שמסופר על כלב בן יפונה, ועל רחל אימנו שנקברה על אם הדרך, והסתרת קברו של משה רבינו ע"ה, ועוד.

הוכחות בשטח

במכתב תשובה ששלח לי הרב ישראל הרצברג שליט"א כותב לי בין השאר "על זיהויו של קדש בגליל, של ספר שופטים, נשפך דיו רב, מקובל שהיא מדרום לטבריה", על מה שקבע שקדש נפתלי של ספר הישר, שם המקור לקברי אשר ונפתלי, איננה תל קדש נפתלי של היום כתב לי "קדש המדוברת, היא באזור מלחמת סיסרא, איננה זו". לאחר מ"מ שאלות והוכחות "ויושם בארון ויתן ביד בניו", אבל בספר הישר מזכירו לא בשופטים אלא ביהושע.

לאחר שדן בדברי כותב לי את המסקנה שלו: "יש לפחות חמש מקומות בארץ ישראל בשם 'קדש', קדש עיר המקלט בהר נפתלי, היא תל קדש בגליל העליון, שם צוינו קברי נפתלי

ואשר, דבורה וברק וכו'. וזה מה שכתוב במכתב רשמי לרשות הטבע והגנים לבקשתם "קברים אלו אכן נזכרו אצל עולי הרגל, ויש צורך לשמרם". (אגב, ראה ספר "מסעות משה" עמוד קל"א, בזה הלשון "נפתלי מ"ק בקדש, בגליל העליון, אשר מ"ק בקדש נפתלי").

בגמרא (מכות י' ע"א) נשאלת השאלה איך היתה קדש עיר מקלט והלא היתה עיר מבצר, ומשיבה הגמרא שהיו שני קדש, סמוכים אחד לשני. כלומר הרחבת הישוב קדש, בישוב נוסף סמוך. דבר תואם להפליא את המציאות בשטח שכן החומה היא לצד מזרח וקברי השבטים הם מאחורי החומה, סמוך למעיין ודבר התואם את מנהג ישראל בימים ההם לעשות את הקברים מחוץ לחומה.

לשאלתי הפנה אותי פרו' יואל אליצור [שהצדיק והוכיח את אמיתות קבר יוסף הצדיק בשכם] - העוסק בגיאוגרפיה תנכ"ית אל ספרו "מקום בפרשה" עמוד 117. שם הוא מביא שש הוכחות חזקות לזיהוי המקום שנקרא כיום "תל קדש נפתלי" אל קדש נפתלי ההיסטורית והמוזכרת בתנ"ך וביניהם:

כשנכסו בני ישראל לארץ, הצטוו להפריש שלשה ערי מקלט לרוצחים בשגנה. שלשה ערים אלו היו מיועדים למגורי הלויים ללא תשלום. גם בעבר הירדן ממזרח הפרשו שלשה ערים בבצר ברמות ובגולן.

והיו ערים אלו מכוונות אלו כנגד אלו כמו שכתוב בגמרא (ירושלמי מכות ו' ע"ב, בבלי מכות ט ע"ב) ושם אומרת הגמרא: "קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן", מכאן יש לנו הוכחה שקדש נפתלי היא כנגד ומול הגולן בבשן שזה מתאים למציאות של קדש בגליל העליון.

ועוד סימן מופיע שם "ושלשת את גבול ארצך", שיהא מחברון לשכם, כמשכם לקדש. בדיקה פשוטה מאד תגלה שהמרחק מחברון לשכם בקו אווירי בדיוק כמו משכם לקדש של היום.

בספר חיבת ירושלים מביא מאמר היכן נמצאת קדש נפתלי. גם כנגד ים החולה. כידוע יש בין ארץ ישראל לירדן שלשה ימים, ים המלח, כנרת, וימת החולה. זו נקראת בלשון הגמרא מי מרום הכל נשפך מבניאס. "על שפת הירדן", כי שלושת הימים הם בעצם קו נביעה אחד הלא הוא נהר הירדן שמתחיל מהבניאס ממשין בימת החולה, חוצה את הכנרת, ונשפך לים המלח. (בכורות נ"ה ע"א), (ועי' ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג).

עוד הוכחה מכך שהעיר 'קדש' הוזכרה פעמיים ביחד עם 'חצור' (יהושע י"ט, ל"ו), (מלכים ב' ט"ו, כ"ט), משמע שהם באותו אזור. וכן מוזכרת ביחד עם אדרעי שהוא בבשן ליד החרמון (יהושע י"ג י"ב).

חצור היתה בימים ההם "ראש כל הממלכות" (יהושע יא י) "הערים העומדות על תילם לא שרפום ישראל, זולתי את חצר לבדה שרף יהושע" (שם י"ב). בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו במקום בתל חצור המקראית סמוך לחצור הגלילית שבימינו, נמצאה עדות לשריפה הגדולה שבזמן כיבוש יהושע, ונמצאו כמות גדולה של פסלים שרופים, "ואת פסילי אלוהיהם באש תשרפון".

ובמפות העתיקות, אשר שם המקום בפי הערביים "קדס". ואמנם כל המפות הישנות של ארץ ישראל כתבו את "קדש נפתלי", במקום שמזוהה היום כחורבת קדש נפתלי. וכן בספרים עתיקים מהתקופה שלפני הספירה בה מוזכר קדש שהיא "קרובה לחצור", "קדש של צור" "רחוקה מצור עשרים מיל (26 ק"מ), בקרבת פנייס - הבניאס". שעל פי זה מובן ביותר את עניין קהילת קודש "קדש נפתלי", שהוקמה כדי לשמור על קברי אבותינו.

עוד אציין עדויות איש מפי איש מפני זקנים חשובים החיים איתנו כיום, והם מראים באצבע המורה בדיוק למקום הקבר, הם אשר קיבלו מהזקנים שכבר הסתלקו לעולמם, והם קיבלו איש מפי איש, עד לאנשים שנכחו במעמד הקבורה בשנת ב'תק"ב.

בשול הדברים ניגע בשאלה מדוע לא הוזכר המקום על ידי האר"י ז"ל ואולי אפשר לומר שכמו שלא הזכיר קברים אחרים רבים כמו קבר יוסף הצדיק ע"ה, בחלקת השדה בשכם, אשר עליו אין עוררין ואין מסתפק, וכן קברי האבות הקדושים במערת המכפלה בחברון וקל להבין.

כ"ב טבת תשע"ו
3 ינואר 2016

הנדון: מסמך מקורות וסימוכין על אתר "קבר אשר ונפתלי" בני יעקב אבינו בתל קדש נפתלי, בגליל העליון

תיאור של המקום: קבר אשר ונפתלי, ב"קדש נפתלי", כיום מצוין בגוש 13667 חלקה 31, בצד מערב-דרום ליד המעיין. בהתאם לתב"ע ג/12522 משנת 2004 הוגשה בקשה לכוללו בתור הרחבה לשטח הגן הלאומי "תל קדש". ובנוסף לפי המצוין ברשות המיפוי המקום הינו אתר ארכיאולוגי. [יתכן הסכם רעיה והחכרה לא חוקי לקיבוץ מלכיה הסמוך ראה מסמך מרשות הטבע [נפסו א]. בפועל לא רק שאין "גן לאומי" במקום, אלא שהמקום סגור ומגודר בגדרי תיל, ושרידי העתיקות שמשו למרעה בקר לפחות עד 2012. נפתח בזה שהמקום מצוין בכל ספרי ההדרכה לקברות צדיקים מופיע הקבר [נפסו ב], ובמפות הנפוצות כגון כרטא ועוד. לא באנו אלא להרחיב את הקיים ולמצוא את התיעודים העתיקים מלפני מאות השנים לדעת שאכן הקבר "מוסמך" ומאומת.

■ תיאור מדויק של המקום שלא מותיר מקום לספק נמצא בספר "עדן ציון" משנת 1949 [נפסו ג].

בתלמוד [אשר נחתם בשנת 396 לספירה] מופיעה המסורת של קבורת כל שבט בנחלתו. [ירושלמי סוטה דף ח] (וכן מובא במדרש רבה). אין חולק כי המקום הוא אכן נחלתו של "נפתלי" הסמוכה לנחלת "אשר". וכמו שכתוב בתנ"ך ספר יהושע, "ובאשר פגע מים". המקום היה מפורסם מאד בתור אחת מששת ערי המקלט בישראל אשר קודשו בידי יהושע בן נון עם כניסתם לארץ. בספר הישר אשר חיברו יוסף בן גוריון, אשר היה חי בזמן חורבן בית שני, במאה הראשונה בשנת 68 לספירה. הוא מביא מפורש "ואת אשר ונפתלי קברו בקדש נפתלי", [נפסו ד]. הספר הודפס לראשונה בשנת 1625. אין כל סיבה שחוקר ארץ ישראל ויודעה אשר היה חי בזמנו יציין מקום ללא מקור. יתרה מזאת באותה שנה ממש היתה "קדש נפתלי" כבסיס קדמי לחיל הרומאים בראשות טיטוס, וכידוע היה יוסף מתלווה עימם בכל מסעותיהם ורושם את ההיסטוריה בצורה מהימנה.

ואכן במשך הדורות הוחזק הקבר כיאה למקום קדוש. בשנת 1333 (ה'צ"ג!) מציין ר' יצחק חילו בספרו "שבילי דירושלים", [נפסו ה] אודות קהילת יהודים שמתעקשת לגור במקום כדי לשמור על קברות אבותיהם. וכן שלוש מאות שנה מאוחר יותר בספר "גלילות ארץ ישראל" בשנת 1624. יהודים גרו לסירוגין במקום. [בערך בשנת 1200 מספר ר' בנימין מטולדה שהגיע למקום ולא ראה שם יהודים. גם בשנת 1850 מוסר מחבר ספר "שערי ירושלים" כל יושביה ערבים.

תיאור על מבנה במקום מביא ר' יצחק בר מוסא בספרו "שבח לארץ ישראל" בשנת 1541, (ה'ש"א) "ושם קבר דבורה, ונפתלי בן יעקב ועליהם בנוי ציון". [נפסו ו] כמו כן עדות מאוחרת יותר על המקום ישנה בספר "חיבת ירושלים" משנת 1835, וכן משנת 1924 בספר "מסעות משה". [נפסו ז].

הנה כי כן ראינו שהמקום הוכר ותועד כקברי השבטים במקורותינו הקדומים, ברצף מאז חורבן בית שני, ואף בתקופות בהם מעטים היו היהודים אשר ישבו בה.

אך שני סיבות לא היטיבו עם קבריהם של השבטים במקום. הראשונה ריחוקה היחסי ממרכז הגליל הביאה לכך שבמשך הדורות היא פחות מתועדת. והשנייה קירבתה לגבול לבנון בשנת תש"ח 1948 עם הקמתה של מדינת ישראל ננטש המקום סופית והפך לתל חרבות. מקימי הקיבוץ "מלכיה" הסמוך, באותה שנה, לא ראו חשיבות בשימור המקום. בכל זאת היו את אלה שלא התייאשו מלפקוד את המקום. היה זה בעל העדן ציון, הרב ישעיה הורביץ - רב חב"ד" באימי, שהוציא את ספרו "עדן ציון" כאמור בשנת 1949 – ובה הוא מתאר בפרוטרוט את מקום הקבר. העדות משקפת את תחילת המאה ה-19. למרות שהכפר הערבי התקיים במקום הזה ממש, לא נפגעו השרידים המרשימים במקום בני אלפי שנים, כפי שעדיין ניתן לראות במקום קיר מבנה אשר החוקרים מייחסים אותו למקדש רומי מלפני 1700 שנה, ומספר סרקופגים אשר נמצאים עדיין בשלמותם.

באתר נמצא מקווה מהקדומים ביותר שנמצאו עד כה בארץ, כ-100 שנה קודם חורבן הבית, אשר נבנה כנראה על ידי החשמונאים בזמן שהביסו את צבא יוון שהיו במקום (ושרידיהם נמצאו בחפירות באתר בסוף שנות ה-90 ע"י מרדכי אבינועם).

עדויות חיים. הרב מנחם גפנר ז"ל תושב צפת הקדיש את חייו לחיפוש ושימור קברות צדיקים בתחילת המאה הקודמת. הוא היה מביא למקום קבוצת בחורים, אשר שניים מהם מעידים על ביקוריהם במקום החל משנת 1965. הרב יצחק טשינגל יליד 1950, [שמקפיד מידי שנה ביום הלולא כ' שבט להדליק נר במקום] והרב משה מנדל שפירא יליד 1951. [אחיו הרב נתן דוד שפירא יליד 38 מגיע עם אוטובוס בכל שנה בחודש תשרי לתפילה במקום]. כמו כן רבים נוספים מעידים אשר ראו את המקום המדויק ליד המעיין. (יש גם עדויות מארכיאולוגים שנתקלו במתפללים במקום). אין ספק שלמקום מקורות עתיקים ביותר ומסורת מדויקת לגבי המקום – ולנו לא נותר אלא לחדש את הקבר, לתפארת עם ישראל, אשר נחרב מטבע הדברים בהיות המקום זירת קרב בכל השנים.

- בידונו תמיכת רבנים ידועים אשר מברכים על כל התקדמות בנושא. יצוין כי מגיעים למקום מכל העולם. לא אחת נתקלנו אישית בתיירים אשר טלטלו את עצמם ממרחקים להגיע למקום ומבטם המתפלא מלווה אותנו עד לרגע זה, ויפה הם שואלים, הכך נראים קברי ראשי ישראל, האם ככה יודעים לכבד את מקום מנוחתם. הם מגיעים למקום בעקבות שהקבר מצוין בכל ספרי ההדרכה למקומות הקדושים. [ראה קדמונונו תשמ"ז – ח"ב עמו' שנה, המקומות הקדושים הרב שטרן עמוד 548, מורה דרך, קברי צדיקים של הרב י. גליס הוצאת כרטא, ועוד].
- אחד מתומכינו הוא הרב ישראל הרצברג מעמותת "גדר אבות" ומחבר הספר המרשים "מקומות קדושים וקברי צדיקים בגליל". לאחר שהופנינו אליו על ידי רשות הטבע והגנים, ובעקבות שיחתנו, שינה את דעתו ואף כתב שני מכתבים לרשות הטבע והגנים בנושא. [נספח 10]. לאחר שהוכחנו לו את שגיאת מסקנתו בספרו בחלק א', עמוד 439. ונציין בקצרה שלשה נקודות. א. המסורת לקבורת כל שבט בנחלתו איננה מספר הישר אלא בתלמוד ירושלמי ובמדרש רבה. כמו כן רש"י על תלמוד בבלי מביא את המסורת הזאת לפחות שלשה פעמים. לאחר שנקבל מסורת קבורת כל שבט בנחלתו סרה התמיהה מדוע נקברו זה לצדו של זה, שהרי גבול נחלתם סמוכה. (וכמו כן לפי זה, ממש הלצה היא להביא את דברי הערבים שאינם יודעים על קבר בנבי רומיא פתח תקווה, אם הוא שיח, בנימין או אשר, שכן מה לאשר ולחלקו של מנשה, וזה מטעה כאילו "ישנם דעות שונות בעניין" משא"כ בני רובין שם ידע יפה מאד לומר שאין זה ראובן. ב. ספר הישר היה בדיוק בתקופה הרלוונטית בקדש נפתלי, זמנו בחורבן בית שני כמתלווה לצבא טיטוס, אשר הבסיס להכנעת גוש חלב היה קדש נפתלי, לא מסתבר שהוא "אינו מדייק". ג. בדיוק למקום הזה התכוון בעל ספר הישר, שהייתה ה-עיר המפורסמת ועיר המקלט, ובה ביקר. מה שכן תמוה מאד באם קבל את מסקנת החוקרים שברק בן אבינועם היה גר בקדש בגליל התחתון ליד טבריה איך קיבל את מקום קבורתם של דבורה, ברק, יעל ואבינועם כמוכן מאליו, בלי הערה. אלא ברור שטעה, ואף הודה לדברי. עוד הערה יסודית לגבי המקום שהרי בעל "שבח לארץ ישראל" כתב את דבריו כ-100 שנים לפני שיצא "ספר הישר" בדפוס, היתכן שראה את דבריו, והלא הוא מתאר ביקור במקום, ואכן ברור הוא שלא בעל ספר הישר הוא שיסד את המסורת על המקום אלא היתה שרירה וקיימת בכל הדורות. >5 המקורות הקדומים שהוזכרו, הם מבדיקה חלקית בלבד, מסתבר שישנם עוד תיעודים רבים אשר עוד נעדכנכם למועד ב"ה<.
- הוכחנו איפה שיש למקום גם מסורת של עליה למקום ברצף מדורי דורות וגם מתועדת בכתובים. יתכן שהקבר הינו בעל המקור הקדום ביותר בארץ – שלא הוזכר בתנ"ך – ולפיכך מהוה אתגר וצורך השעה לחדשו. אין המדובר במסורת ללא מקורות, או להיפך, גם אין מדובר בקבר ערבי שהשתמר אך למרבה הצער לא זכה המקום למבקרים רבים (כמו במקרים בהם התקדשו מקומות על סמך סברה ושם ערבי). [וזה מעלה שהתפילה נשמעת שם יותר כדברי האר"י לוריא זצ"ל]. עלינו מוטלת המשימה שהיא חובה וגם זכות לחדש את המקום, להכינו, לשפצו, לסדרו כראוי לאתר קברי האבות הקדושים.
- שאלתם – שאלתנו שהופנתה על ידי לגורמים רבים בשלטון, נותרה בינתיים ללא מענה. תקוותינו שימצא האיש הנכון שיביא את המקום לאתר הראוי לשמו ומכבד ונושא את זכר השבטים אשר בניהם התגוררו במקום למעלה משבע מאות שנים ברצף מאז כיבוש ארץ ישראל, ואחרי כן היהודים במשך דורות התמסרו לגור במקום כדי לשמור על קבריהם.

בברכה ובכל הכבוד הראוי.

תקציר נספחים:

נספח א – מכתב מרשות הטבע והגנים, אודות הסכם חכירה ורעיה שיש למקום עם הקיבוץ מלכיה, מסמכי רשות מקרקעי ישראל

אודות התב"ע במקום, וצילומי המפות, מאתר המפות הממשלתי.

נספח ב – צילומים מספרי הדרכה לקברי צדיקים ומפות ישנות

נספח ג – צילומים מהספר "עדן ציון" - 1949

נספח ד – צילומים מתלמוד ירושלמי

ומספר הישר, משנת 68 לספירה, אשר הודפס לראשונה בשנת 1625

נספח ה – צילום מספר "שבילי דירושלים" משנת 1333.

נספח ו – צילום מספר "שבח לארץ ישראל" משנת 1541

נספח ז – צילומים מהספר "שבחי ירושלים" 1835

ומספר "מסעות משה" 1924.

נספח ח – מכתביו של הרב ישראל הרצברג לרשות הטבע והגנים.

